

УДК 341.1

І. І. Проноза
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Київського національного університету культури і мистецтв

ГІБРИДНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ЗАГРОЗА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

Міжнародне безпекове середовище нині опинилося у стані глибокої кризи, яку оцінюють як найбільш масштабну з часів розпаду «холодної війни». Експерти та політики заговорили про загрозу глобального конфлікту, осередком якого можуть стати події у Східній Європі.

В умовах постбіполярного світу економічна стабільність і процвітання країн Європейської спільноти були забезпечені наявною системою міжнародної безпеки. Унаслідок російської агресії проти України, окупації Криму та подій на Сході України система європейської і глобальної безпеки виявилася багато в чому безпорадною та неефективною, що поставило під сумнів можливість подальшого сталого розвитку на континенті. При цьому Україна опинилася на зламі глобальної системи безпеки, у найбільш гарячій точці зіткнення інтересів глобальних гравців.

Дії Росії проти України підривають регіональну стабільність у країнах від Балтії до Чорноморсько-Каспійського басейну, кидаючи виклик НАТО як ключовому елементу європейської безпеки та ставлячи під сумнів подальшу долю всього Європейського проекту й ідеї об'єднаної Європи.

Специфіка нинішньої безпекової кризи значною мірою полягає в тому, що вона розгортається в умовах глобалізації, тобто кардинального підвищення ступеня взаємної залежності суб'єктів міжнародної політики. Це вимагає підвищення рівня міжнародної відповідальності від учасників системи міжнародних відносин [1, с. 3–4].

Військова збройна агресія Російської Федерації проти України, що почалася 2014 року, стала довготривалим фактором впливу не лише на українську, але й на світову політичну, економічну, військову та соціальну реальність.

Внаслідок дій РФ впродовж 2014–2016 років було деформовано систему глобальної та регіональної безпеки, а також чинну систему міжнародного права. Майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема в межах Будапештського меморандуму) виявилися недієздатними в умовах, коли агресором виступив один із гарантів — Російська Федерація.

З лютого 2014 року триває «гібридна війна» РФ проти України. Численні зусилля міжнародної дипломатії на цей час, на жаль, не привели ні до врегулювання, ні навіть до «заморожування» ситуації на Сході України. Попередні Мінські угоди, ухвалені у вересні 2014 року (Мінський протокол і Мінський меморандум) були зірвані — тривала російська агресія на Донбасі. 12 лютого 2015 року президенти України, Франції, Німеччини і РФ погодили новий документ — «Комплекс заходів з виконання Мінських угод», яким передбачалося врегулювання конфлікту до кінця 2015 року. Однак виконання цих заходів перенесено на 2016

рік і через перебіг подій фактично перетворюється на невизначений у часі, важкопрогнозований процес [2].

Слід констатувати, що, з одного боку, ситуація на Сході України не зазнала суттєвих змін на краще — тривають бойові дії, не дотримуючись режиму тиші. Зберігаються кардинальні розбіжності в позиціях сторін — України і РФ — щодо врегулювання конфлікту. Зокрема, виконання Мінських угод за російським сценарієм несе загрозу дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні і руйнування державності. З іншого боку, швидко змінюється міжнародна ситуація — загострилась ескалація міжнародного тероризму (теракти в Парижі та Брюсселі), виникла «міграційна криза» в ЄС, відбулося російське воєнне втручання в Сирії, набрав обертів гострий конфлікт Москви та Анкари. Це знижує гостроту сприйняття міжнародною спільнотою подій на Донбасі, надає їм певного «фонового» характеру в очах Заходу і підштовхує його до спроб «заморозити» ситуацію там будь-якою ціною, в тому числі за рахунок інтересів України.

Тим часом РФ продовжує військову експансію на Донбасі з метою руйнування української державності, і нині немає жодних підстав очікувати змін на краще в політиці Кремля. Отже, російсько-український конфлікт (який має регіональний і глобальний вимір) набуває довготривалого характеру з перманентними загостреннями та непередбачуваними наслідками [3].

Росія застосувала проти України концепцію «гібридної війни», яка багато в чому є унікальною зі структурно-функціонального погляду: за формою вона «гібридна», а за змістом — «асиметрична». Найчіткіше характер нового типу війни продемонстрували спочатку анексія РФ навесні 2014 року території Автономної Республіки Крим, а потім — підтримка місцевих радикальних елементів та повномасштабне вторгнення російських підрозділів до східних областей України.

Як проблема російсько-український конфлікт або гібридна російсько-українська війна тільки набирає аналітичної ваги, зокрема, завдяки роботам Я. Грицака [4], Ю. Макарова [5], І. Лосева [6], Л. Залізняка [7] та інших. До розробки цієї проблематики вже долучилися (і така робота триває) зарубіжні науковці, політологи та експерти Дж. Маргаймер [8], С. Мінасян [9], Д. Тренін [10], Г. Кіссінджер [11], Зб. Бжезінський [12], Е. Лукас [13].

Базовою причиною воєнного російсько-українського конфлікту на Донеччині стала ідеологія рашизму (російський націоналізм), яка об'єднала в собі російський фашизм, культ особи Путіна, антизахідну (антиамериканську, антинатовську) істерію, доктрину «русского мира», міжнародний тероризм. Росія кинула виклик Європі (Німеччина, Велика Британія, Франція) та США як гарантам безпеки України згідно з Будапештським меморандумом 1994 року. Росія

розпочала війну з Україною згідно з доктриною Герасимова (Валерій Васильович Герасимов, начальник Генштабу ЗС Росії), яка була презентована російському суспільству в січні 2013 року. Ця доктрина входить до складу оновленої Военної доктрини Росії від 30 грудня 2014 року (уточнена попередня Военна доктрина від 5 лютого 2010 року, яка скасована Указом Президента РФ від 25 грудня 2014 року № 815) й передбачає ведення «гібридної війни» (тенденція до стирання меж між миром і війною, коли війну не оголошують і не ведуть за встановленими правилами) [14].

Визначення «гібридна війна» відсутнє в міжнародно-правових документах. Більше того, такого поняття не існує й у Военній доктрині України – документі, що є національною системою керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів. Вони мають прихований характер та спостерігаються переважно у політичній, економічній, інформаційній і спеціальній сферах. Військових для вирішення окремих завдань залучається в невеликій кількості.

При цьому, характерні особливості «гібридних війн» такі:

- агресія без офіційного оголошення війни;
- приховування країною-агресором своєї участі в конфлікті;
- широке використання нерегулярних збройних формувань (в тому числі під прикриттям мирного населення);
- нехтування агресором міжнародними нормами ведення бойових дій та чинними угодами і досягненими домовленостями;
- взаємні заходи політичного та економічного тиску (за формального збереження зв'язків між двома країнами);
- широка пропаганда та контрпропаганда з застосуванням «брудних» інформаційних технологій; протистояння у кібернетичному просторі.

Сьогодні тема «гібридних війн» вже широко висвітлюється у ЗМІ, а також є предметом спеціальних досліджень. Зокрема, такі дослідження проводились відомими експертами світового рівня, в тому числі Френком Гофманом, Деніелом Ласіком, Джорджем Девісом та Девізом Кілкалленом (США), а також Френком ван Каппеном (Нідерланди).

Назвемо основні відмінності «гібридної війни» від війни традиційної, фронтальної.

1) Гібридну війну не оголошують: це дає змогу країні-агресору маніпулювати міжнародною думкою, а країна, на яку здійснюється агресія, неспроможна адекватно реагувати на загрозу, бо юридичної підстави нібито нема (не оголошено військового стану).

2) Гібридна війна планується під стратегію інформаційної війни, за якою здійснюється побудова такої зомбі-реальності, за якою противника оголошують «нелюдом», «фашистом», приреченим на знищення.

3) Метою гібридної війни є не стільки завоювання як таке, скільки створення хаосу, безперервного конфлікту, постійне генерування провокацій, непридатних для життя умов, руйнування інфраструктури.

4) Використовуються постановочні воєнні дії, виконані акторами, призначені для зйомок картинок для показу в зомбі-ЗМІ.

5) Суть гібридної війни – ідентоцид, тобто знищення національно-державної громадянської ідентичності країни-суперника.

Генерал-майор Франк ван Каппен, який працював радником з безпеки при ООН і НАТО, зазначає: «Держава, яка веде гібридну війну, укладає угоду з недержавними виконавцями: бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами». Участь російських військ у зарубіжній спецоперації в Україні є приватною авантюрою Путіна і його оточення і буде державною політикою Росії доти, поки він не отримає серйозного опору Європи, світової спільноти.

Отже, Росія, задалегідь готуючись до «відновлення Радянського Союзу», завдяки кланово-олігархічним зв'язкам поставила на чолі України «маріонетку» Віктора Януковича, впровадивши свою розвідувальну агентуру в усі щаблі державної влади. Підготувавши таким чином «прихильників» сепаратизму, створювала постановочні картинки для ЗМІ про уявну загрозу «фашизму» в Україні та «громадянську війну». Після неперевершеного героїзму українців на Майдані, наслідком якого стало скинення злочинної влади в Україні, В. Путін занепокоївся ескалацією духу Свободи в Росії. Саме тоді й розпочалася ганебна військова кампанія проти Української держави.

Так, Україна протистоїть та веде повномасштабну війну зі світовим агресором, котрий діє відверто терористичними методами.

Одним із інструментів гібридної війни стали терористичні акти в українських містах, які організувала Росія, про це на брифінгу 24 лютого 2015 року повідомив речник Міністерства закордонних справ України Євген Перебийніс після теракту 22 лютого 2015 року у Харкові: «Не полишаючи спроб за будь-яку ціну розхитати ситуацію в Україні, Росія сьогодні почала абсолютно цинічну практику організації терористичних актів в українських містах за межами проведення АТО» [15].

Терористичний акт як елемент терористичної діяльності та знаряддя гібридної війни – це застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіявали значної майнової шкоди чи приводили до інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення або з метою впливу на ухвалення рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Вибухи в Україні під час російської збройної агресії 2014–2016 років – це терористичні акти, які проводились проросійськими агентами під час агресії Росії щодо України на підконтрольній українській владі території України з метою залякування населення

та перешкоджання діяльності волонтерського руху в Україні.

Але, як виявилось, Крим і схід України були для В. Путіна лише початком. Початком, що зламав систему колективної безпеки, зруйнував європейські кордони, змінив в регіоні паритет сил. І зараз гібридна війна російського розливу починає розповзатися по Європі.

Нещодавно президент Болгарії Росен Плевнелієв заявив, що Росія вже розпочала гібридну війну на Балканах для дестабілізації усєї Європи. Він звинуватив Москву у запуску масованої кібератаки на держустанови Болгарії і у збільшенні в 10 разів кількості порушень повітряного простору його країни російськими літаками. Порушення Росією повітряного простору та морських кордонів країн Балтії та Скандинавії вже нікого не дивує. Проплачені газетні та телевізійні сюжети про те, як важливо дружити з «хорошими руськими», та з брудом про Україну нав'язливо майорять у європейських ЗМІ.

Інформаційна експансія завжди є прелюдією до експансії військової. Нас навчили цьому Крим та Донбас. Навчили нас, але не Європу. Скандали з фінансуванням Росією праворадикальних політичних сил, зокрема, що не випадково, у Франції (партія «Національний фронт» Марі Ле Пен отримала «кредит» у розмірі 9 мільйонів євро на партійну діяльність від Першого чесько-російського банку), на жаль, не зменшили їх рейтингу та впливу.

Бомбардування російською авіацією Сирії стрімко активізувало неконтрольовані потоки і до того досить великої кількості мігрантів до ЄС, що стало серйозним поштовхом для дестабілізації ситуації в Європі.

Так, Росія завдає потужних ракетно-бомбових ударів не по Європейському Союзу, а поки що по сирійських провінціях Латакія, Хама і Хомс. Але кожен вибух не тільки вбиває, а й призводить до багатотисячних хвиль біженців, які змушені тікати від смерті, залишаючи свої знищені вщент будинки.

Таким чином, Європа стала не тільки спостерігачем, але й мішенню гібридної війни, яку розв'язала Росія на континенті. Путін примусив Європу витрачати значні кошти і ресурси на вирішення міграційних проблем, масштаб яких дестабілізував ЄС. Метою було не лише відвернути увагу від українського питання. Було створено унікальні умови для проникнення до європейських країн тисяч підготовлених та озброєних терористів і носіїв радикальних течій ісламу. А різке зростання терористичної загрози, що значно перевищила поріг ефективного реагування європейських спецслужб та інших державних інституцій, призвело як до паризької (листопад 2015 року) так і до бельгійської трагедій (березень 2016 року).

Провідним демократичним європейським країнам необхідно зрозуміти, що тоталітарно-мілітаристська агонія Російської Федерації – незворотний процес. Потрібно це сприйняти спокійно і раціонально, не допомагаючи Росії у продовженні цієї агонії. Потрібно скорегувати свої середньострокові плани з урахуванням ізоляції цієї країни в економічному, технологічному і міграційному плані. Відповідно, жорсткі санкції потрібно розглядати не як тимчасову кампанію, а як послідовну політику, що створює умови для саморуйнації залишків агресивної імперії.

Безумовно, для недопущення розширення військової загрози і провокацій з боку Росії, яка поглинає саму

себе, потрібно серйозне посилення потенціалу НАТО, створення нездоланного силового бар'єру вздовж всіх східних рубежів. Важливу роль в цьому питанні повинна відіграти Україна, яка вже сьогодні мужньо стоїть на шляху агресивних планів Кремля. Тому посилення нашого військово-технічного потенціалу відповідає глобальним планам відновлення миру та безпеки на європейському континенті, а також відновлення світового порядку, що базується не на силі ядерної зброї, а на відповідальній, послідовній і прогнозованій позиції провідних демократичних країн світу.

Україна сьогодні має стати одним з ключових гравців у регіоні, задавши ефективні формати оперативної взаємодії з тими державами, які потенційно є об'єктами російської агресії.

Росія у своїй пропагандистській політиці намагається показати війну як внутрішні проблеми України, називаючи російсько-український військовий конфлікт громадянською війною, революцією за незалежність двох «республік» ДНР і ЛНР. Прихід до влади в Україні демократичних сил РФ представляє як державний переворот національно-фашистської хунти. Незважаючи на значну перевагу серед сепаратистів громадян Російської Федерації, Росія вперто намагається доводити міжнародній спільноті свою непричетність до воєнних подій на південному сході України [16].

Розвиток України має відбуватися на основі практичного втілення гуманістичних цінностей нової Європи та відкритого світу на протигагу агресивному та авторитарному російському шовінізму. Формування відповідної доктрини в гуманітарній сфері є надзавданням сьогодні для українських інтелектуалів та політиків.

Свобода, яка є базовою цінністю для українців, є найкращим середовищем для реалізації інтелектуального потенціалу людини, що є ключовим капіталом сучасного світу. Отже, реформа державних інститутів повинна мати на меті створення ефективних інструментів для реалізації потенціалу особистості у всіх сферах життя. Це має стати ключовим завданням для держави: безпека людини, її розвиток і добробут.

Лише європейська держава, побудована на довірі своїх громадян, яка реалізує принципи справедливості та верховенства права, функціонує в інтересах людини та задля її розвитку, може створити нову ефективну систему безпеки, відновити та захистити свої кордони, стати одним із реальних та впливових суб'єктів світової політики.

Очевидно, сучасна гібридна загроза українській державності як частини європейського простору з боку РФ вимагає не просто пошуку адекватних відповідей на щоденні виклики. Нині є розробка системної відповіді, стратегії на роки вперед. Це видається неможливим без теоретично-методологічного осмислення сутності гібридної війни та вивчення світового досвіду протистояння гібридній загрозі. Перебіг сучасних воєн свідчить про необхідність розгляду та врахування не лише суто військових аспектів, а й політичних, соціокультурних, техніко-економічних та геополітичних фреймів військового конфлікту в поєднанні з дією, активною реакцією та допомогою Європи та США українській державі у протистоянні російській агресії.

Література

1. Парахонський Б. Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України / Б. Парахонський, Г. Яворська ; за заг. ред К. Кононенка : аналіт. доп. – К. : НІСД, 2014. – 48 с.
2. Мінський протокол від 5 вересня 2014 року і Мінський меморандум від 19 вересня 2014 року : Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5–6. – С. 7–8.
3. Україна–РФ: сценарії розвитку подій // Національна безпека і оборона. – 2015. – № 8–9. – С. 3.
4. Грицак Я. Куди рухається цей світ / Я. Грицак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : culture.unian.net/ukr/detail/190240.
5. Макаров Ю. Свято з чужої вулиці / Ю. Макаров // Український тиждень. – 2013. – № 19 (287). – С. 21.
6. Лосев І. Безальтернативність цивілізаційного розмежування / І. Лосев // Український тиждень. – 2013. – № 19 (287). – С. 22–25.
7. Залізник Л. Україна між Сходом і Заходом. Про витоки і суть російсько-української війни 2014 року / Л. Залізник. – К. : Видавець Олег Філюк, 2014. – 168 с.
8. Mearsheimer J. Why the Ukraine Crisis is the West's fault / J. Mearsheimer [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-s-fault>.
9. Минасян С. Последняя постсоветская война. Военно-политическое измерение украинского конфликта / С. Минасян // Россия в глобальной политике. – 2014. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalaffairs.ru/number/Poslednyaya-postsovetskaya-voyna-17098>.
10. Тренин Д. Украинский кризис и возобновление великодержавного соперничества / Д. Тренин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carnegie.ru/publications/?fa=56935>.
11. Kissinger H. To settle the Ukraine crisis, start at the end / H. Kissinger [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html.
12. Brzezinski Zb. After Putin's aggression in Ukraine, the West must be ready to respond / Zb. Brzezinski [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.washingtonpost.com/opinions/zbigniew-brzezinski-after-putins-aggression-in-ukraine-the-west-must-be-ready-to-respond/2014/03/03/25b3f928-a2f5-11e3-84d4-e59b1709222c_story.html.
13. Лукас Е. Нова холодна війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу / Е. Лукас. – К. : Темпора, 2009. – 488 с.
14. Военная доктрина Российской Федерации от 30 декабря 2014 года // Российская газета. Федеральный выпуск. – № 6570. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>.
15. Теракти в містах влаштувала Росія – МЗС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1543464>.

16. Турчинов О. Сучасні виклики України в умовах кризи світового порядку / О. Турчинов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfront.org.ua/news/details/oleksandr-turchinov-suchasni-vikliki-ukrayini-v-umovah-krizi-svitovogo-poryadku>.

Анотація

Прогноз І. І. Гібридна російсько-українська війна як загроза європейській безпеці. – Стаття.

В статті аналізується сутність феномену «гібридна війна». Розкриваються основні складові війни нового типу. Акцентується увага на комплексному характері явища, його багаторівневій структурі. Звертається увага на невизначеність поняття гібридної війни. Оцінюється загроза європейській безпеці внаслідок російсько-української гібридної війни. Визначаються характерні риси гібридної війни: використання терористичних методів, використання інформаційної зброї, участь у протистоянні недержавних суб'єктів, нехтування військовим правом та етикою, використання методів психологічного та економічного тиску, пропаганди тощо.

Ключові слова: гібридна війна, безпека, типологія війни, збройна агресія, тероризм, терористичний акт.

Аннотация

Прогноз И. И. Гибридная российско-украинская война как угроза европейской безопасности. – Статья.

В статье анализируется сущность феномена «гибридная война». Раскрываются основные составляющие войны нового типа. Акцентируется внимание на комплексном характере явления, его многоуровневой структуре. Обращается внимание на неопределенность понятия гибридной войны. Оценивается угроза европейской безопасности в результате российско-украинской гибридной войны. Определяются характерные черты гибридной войны: использование террористических методов, использование информационного оружия, участие в противостоянии негосударственных субъектов, пренебрежение военным правом и этикой, использование методов психологического и экономического давления, пропаганды и тому подобное.

Ключевые слова: гибридная война, безопасность, типология войны, вооруженная агрессия, терроризм, террористический акт.

Summary

Prognosis I. I. Russian-Ukrainian war as a threat to European security. – Article.

The essence of the phenomenon of “hybrid warfare” is analyzed in the article. The basic components of a new type of war. The attention is focused on the complex nature of the phenomenon, its layered structure. Attention is drawn to the concept of uncertainty hybrid war. Evaluated threat to European security as a result of the Russian-Ukrainian hybrid war. Identify the characteristics of hybrid warfare: the use of terrorist methods, use of information weapons, participation in confronting non-state actors disregard for ethics and military law, the use of psychological and economic pressure, propaganda and so on.

Key words: hybrid warfare, security, typology of war, armed aggression, terrorism, act of terrorism.